

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาถึงความเป็นจริงทางสังคมในโลกเชิงประจักษ์ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” จากมุมมองหรือประสบการณ์ของพวกเขาเอง ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative methodology) ซึ่งในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น จำเป็นจะต้องใช้ระเบียบวิธีที่สอดคล้องกับแนวคิดที่จะใช้ในการศึกษา ดังนั้น ในการศึกษาเชิงคุณภาพวิธีที่สอดคล้องกับแนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ ก็คือวิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ (naturalistic inquiry) ของ Herbert Blumer ซึ่งเป็นผู้สร้างจุดยืนระเบียบวิธีวิทยาที่สอดคล้องกับแนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ขึ้นมา โดย Blumer ได้กล่าวไว้ว่า “จงเคารพต่อธรรมชาติของโลกเชิงประจักษ์และจัดระเบียบจุดยืนทางระเบียบวิธีที่สะท้อนให้เห็นความเคารพดังกล่าว” (Blumer 1969 อ้างถึงใน พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ 2532:110)

วิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ (naturalistic inquiry)

Blumer (1969 อ้างถึงใน พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์, เฟิงอ้าง:102-116) เชื่อว่าสังคมศาสตร์ไม่ควรใช้ตรรกะและระเบียบวิธีของวิทยาศาสตร์กายภาพ เนื่องจากประเด็นในการศึกษา (subject matter) มีลักษณะแตกต่างกัน เพราะธรรมชาติของโลกเชิงประจักษ์ของมนุษย์เป็นโลกแห่งความหมาย (meaningful world) ที่มนุษย์ได้กระทำต่อสิ่งต่างๆ จากพื้นฐานการตีความหมายของสิ่งเหล่านั้น จากจุดยืนดังกล่าวนี้ได้ให้นัยสำคัญในด้านตรรกะและระเบียบวิธีวิทยา ดังนี้

1. การวิจัยคือกระบวนการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์รูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ นักวิจัยจะเข้าสู่สนามพร้อมกับการนิยามสัญลักษณ์ของนักวิจัยเอง และเมื่อเข้าสู่สนามแล้วนักวิจัยเหล่านี้ก็จะตีความ และกำหนดความหมายที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิสังสรรค์กับคนอื่นๆ โดยที่นักวิจัยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงธรรมชาติและทำการกระทำของผู้ถูกวิจัยเลย

2. ระเบียบวิธีจะต้องได้รับการตรวจสอบจากโลกเชิงประจักษ์ กล่าวคือ การให้ความสำคัญกับการเข้าไปใกล้ชิดกับโลกเชิงประจักษ์เพื่อที่จะขจัดอคติของนักวิจัยก่อนที่จะลงมือศึกษา รวมถึงการเก็บข้อมูลคร่าวๆ เพื่อที่จะนำมาเชื่อมโยงกันระหว่างระเบียบวิธีวิจัยและข้อมูลที่

ได้จากโลกเชิงประจักษ์เพื่อที่จะได้มั่นใจว่าความคิดพื้นฐาน มโนทัศน์และการตีความของนักวิจัย ถูกต้อง

3. ผู้ศึกษาต้องสวมบทบาทของผู้ถูกศึกษา กล่าวคือ นักวิจัยจะต้องสวมบทบาทของผู้ถูกศึกษาเพื่อที่จะได้เข้าถึง อคติวิสัยร่วม (intersubjectivity) ของผู้ที่ถูกศึกษา ซึ่งการสวมบทบาทของผู้ที่ถูกศึกษานี้ก็เพื่อที่จะมองสิ่งต่างๆ ด้วยสายตาของผู้ที่ถูกศึกษาไม่ใช่จากจุดยืนของนักวิจัยเอง

4. ใช้มโนทัศน์เร้ารู้สึก (sensitizing concept) มากกว่ามโนทัศน์เชิงนิยาม (operational definition) กล่าวคือ นักวิจัยจะต้องลงสนามด้วยแนวคิดกว้างๆ และเปิดช่องทางการศึกษาให้หลากหลายเพื่อให้ความยืดหยุ่นและสามารถปรับให้เชื่อมโยงกับโลกเชิงประจักษ์ได้ตลอดเวลา มากกว่าที่จะใช้มโนทัศน์เชิงนิยามที่จำกัดขอบเขตความหมายของมโนทัศน์ ซึ่งจะเป็นการบิดเบือนความเป็นจริงและยังลดลักษณะที่ซับซ้อนของปรากฏการณ์ไปสู่การมองในเชิงปริมาณหรือมองข้ามลักษณะในเชิงกระบวนการของความเป็นจริงทางสังคม

5. ใช้ตัวแบบสมมุติฐานเชิงกระบวนการ (processual models of causation) กล่าวคือ นักวิจัยจะต้องเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่ศึกษาว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร (how) นักวิจัยไม่สามารถที่จะชี้เฉพาะลงไปว่าอะไรคือสาเหตุ แต่จะต้องโยงตั้งแต่ต้นตอลงมาถึงปัจจุบันว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมันมีที่มาที่ไปอย่างไรโดยที่ตัวแบบสมมุติฐานเชิงกระบวนการจะมองว่า 1) ปรากฏการณ์บางชนิดจะต้องเกิดขึ้นก่อนจึงจะทำให้ปรากฏการณ์หนึ่งเกิดขึ้นได้ 2) ปรากฏการณ์หนึ่งถูกผลิตขึ้นมาจากกระบวนการพัฒนา 3) ขั้นตอนที่เกิดขึ้นก่อนหน้าไม่จำเป็นที่จะเข้าไปสู่ขั้นตอนต่อไปโดยอัตโนมัติ ดังนั้น นักวิจัยจึงจำเป็นที่จะต้องค้นหากระบวนการพัฒนา ที่จะนำไปสู่การเกิดปรากฏการณ์นั้นๆ และเมื่อเกิดแล้วก็ยังสามารถจะร่างปรากฏการณ์นั้นๆ ต่อไปได้

Blumer ได้พัฒนาระเบียบวิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ (naturalistic inquiry) ออกเป็น 2 ขั้นตอน กล่าวคือ

1. ขั้นตอนการค้นคว้า (exploration) กล่าวคือ เป็นขั้นตอนที่ประกอบไปด้วยภารกิจที่สัมพันธ์กัน 3 ประการ คือ ภารกิจแรก นักวิจัยจะต้องเข้าไปคลุกคลีทำความคุ้นเคยกับปรากฏการณ์ที่จะศึกษาอย่างใกล้ชิดกว่าระยะก่อนการศึกษา ภารกิจที่สอง คือ การพัฒนาและปรับปรุงความแจ่มชัดรัดกุมของการสร้างแนวความคิด (conceptualization) ภารกิจเหล่านี้ประกอบไปด้วยการสร้างความคิดเกี่ยวกับความคิดเกี่ยวกับปัญหาที่ศึกษา ชนิดของพื้นฐานทฤษฎีแนวต่างๆ ที่จะต้องทำการวิเคราะห์ ซึ่งภารกิจนี้นักวิจัยจะต้องใช้ความรู้ที่ได้จากการตรวจสอบข้อมูลเชิงพรรณนาต่างๆ ที่จะต้องทำการวิเคราะห์ ซึ่งภารกิจนี้นักวิจัยจะต้องใช้ความรู้ที่

ได้จากการเข้าไปคลุกคลีคุ้นเคยกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่ศึกษา และเป็นพื้นฐานในการพัฒนา และปรับปรุงความแจ่มชัดรัดกุมของกระบวนการสร้างแนวความคิด

ซึ่งนักวิจัยจะต้องเข้าไปสวมบทบาทของผู้ที่ถูกรับศึกษาเพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน เพราะนักวิจัยทุกคนต่างก็มีอคติ (bias) ของตน ไม่มีนักวิจัยคนใดที่จะมีจิตที่ว่างเปล่า ("blank mind") ดังนั้น เพื่อให้ให้นักวิจัยไม่มีอคติไปมากกว่าเดิมนักวิจัยจึงต้องเข้าไปคลุกคลีกับผู้ที่ถูกศึกษาพยายามเปิดใจให้กว้าง ("open mind") เพื่อเปิดรับสิ่งต่างๆ และปรับเปลี่ยนแนวคิดให้สอดคล้องกันระหว่างนักวิจัยและผู้ถูกศึกษาเพื่อที่จะเข้าถึง อัตวิสัยร่วม (intersubjectivity) ของผู้ที่ถูกศึกษาให้ได้

ภารกิจสุดท้าย นักวิจัยจะต้องใช้การพรรณนาอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา เนื่องจากความหมายของสิ่งต่างๆ คำตอบต่างๆ เป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นมาล่วงหน้าไม่ได้ เราไม่สามารถพรรณนาลักษณะของปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยต้องนำความคิดพื้นฐานทางทฤษฎีมาเป็นแนวทางและกำหนดขอบเขตการพรรณนาปรากฏการณ์ทางสังคมที่ทำการศึกษาเสมอ

2. ขั้นพินิจสอบสวน (inspection) กล่าวคือ เป็นขั้นตอนในการนำเอาข้อมูลเชิงพรรณนาที่ได้จากขั้นตอนการค้นคว้ามาวิเคราะห์ในรายละเอียด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะพัฒนาความคิดรากฐานทางทฤษฎีและความสัมพันธ์ทั้งหลายที่ผลจากการค้นคว้าชี้ให้เห็นว่ามีความสำคัญต่อประเด็นปัญหาที่ศึกษา ขั้นตอนนี้จึงประกอบไปด้วยภารกิจที่สัมพันธ์กัน 2 ประการ คือ การพัฒนา มโนทัศน์ และการสร้างข้อเสนอทางทฤษฎี

การสร้างมโนทัศน์ตามหลักของ Blumer ก็คือการศึกษาตัวอย่างเชิงประจักษ์ต่างๆ ที่ได้รับการชี้แนะจากความคิดพื้นฐานจากการแสดงออกที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษเพื่อที่จะค้นหา ลักษณะร่วมเชิงการวิเคราะห์ โดยเริ่มจากการทำการเปรียบเทียบตัวอย่างเชิงประจักษ์ต่างๆ แล้วจึงดึงหรือกรองเอาลักษณะร่วมเชิงการวิเคราะห์ของตัวอย่างเหล่านั้นออกมา หลังจากที่ค้นพบ ลักษณะร่วมของความคิดพื้นฐานแล้ว (ซึ่งก็คือมโนทัศน์เรารู้สึกที่ค้นพบ) นักวิจัยจะทำการเปรียบเทียบตัวอย่างเชิงประจักษ์อื่นๆ กับมโนทัศน์ดังกล่าวเพื่อทำการพัฒนาและปรับปรุงความแจ่มชัดรัดกุมของลักษณะร่วมเชิงการวิเคราะห์ของมันต่อไป กระบวนการนี้จะดำเนินต่อไปจนกระทั่งการตรวจสอบอื่นๆ ที่อยู่ภายใต้ขอบข่ายของความคิดพื้นฐานไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์นั้นๆ อีกต่อไป ซึ่งผลที่ได้ก็คือมโนทัศน์เรารู้สึกที่พัฒนาแล้วนั่นเอง

ภารกิจต่อไปก็คือ การสร้างข้อเสนอทางทฤษฎี (theoretical propositions) โดยการเชื่อมโยงมโนทัศน์เข้าด้วยกัน ซึ่งนักวิจัยต้องแยกแยะความสัมพันธ์ชุดต่างๆ ระหว่างแนวคิด

พื้นฐานทางทฤษฎี ซึ่งได้มีการชี้แนะหรือปรากฏให้เห็นในระหว่างขั้นตอนการค้นคว้า ภารกิจคล้ายคลึงกับกระบวนการที่ใช้ในการพัฒนามโนทัศน์เร้ารู้สึก คือ ขั้นตอนแรก นักวิจัยจะต้องตรวจสอบตัวอย่างความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ต่างๆ ระหว่างตัวอย่างเชิงประจักษ์ของความคิดพื้นฐานที่มีอยู่ ขึ้นต่อไปก็คือ การเปรียบเทียบตัวอย่างความสัมพันธ์ระหว่างความคิดพื้นฐานที่เกิดขึ้นจริงและการที่นักวิจัยจะทำการแยกแยะลักษณะความสัมพันธ์แบบต่างๆ ออกมาให้ชัดเจน และในขั้นตอนสุดท้าย นักวิจัยจะทำการเปรียบเทียบตัวอย่างของความสัมพันธ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในกรณีอื่นๆ กับแบบความสัมพันธ์เพื่อที่จะพัฒนาและปรับปรุงให้มันมีความแจ่มชัดรัดกุมมากยิ่งขึ้น เมื่อการตรวจสอบตัวอย่างของความสัมพันธ์อื่นๆ ไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบแผนความสัมพันธ์เหล่านั้นแล้ว ถือได้ว่านักวิจัยได้แยกแยะความสัมพันธ์นั้นๆ ได้อย่างชัดเจน

วิธีการศึกษาแบบธรรมชาติเป็นวิธีที่มีความสมบูรณ์ เพราะเป็นวิธีการค้นคว้าและวิธีพิสูจน์ทฤษฎีไปพร้อมๆ กัน (a method of discovery and verification) โดยที่ระหว่างการพิสูจน์สอบสวนนักวิจัยก็สามารถทำการสร้างข้อเสนอทางทฤษฎีโดยการเปรียบเทียบโครงร่างความคิด (provisional versions) กับข้อมูลเชิงพรรณนาที่ได้ในระหว่างขั้นตอนการค้นคว้าด้วย ซึ่งหมายความว่าข้อเสนอทางทฤษฎีที่นักวิจัยพัฒนาขึ้นมานั้นจะได้รับการพิสูจน์จากการสังเกตเชิงประจักษ์ด้วยเช่นกัน

อาจกล่าวได้ว่าจุดยืนทางด้านระเบียบวิธีของทัศนภาพเชิงการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (symbolic interactionism) ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในผลงานของ Herbert Blumer และต่อมาได้รับการพัฒนาและขยายความให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในผลงานของ Norman Denzin คือ พฤติกรรมนิยมแบบธรรมชาติ (naturalistic behaviorism) ถึงแม้ว่ารูปแบบของการศึกษาไม่ว่าจะเป็นวิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ หรือวิธีการพฤติกรรมนิยมแบบธรรมชาติ ฯลฯ จะมีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันออกไป แต่หลักใหญ่ของการศึกษาก็จะใช้หลักการเดียวกันก็คือ การผูกพันตัวเองเข้ากับโลกธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการศึกษาอย่างจริงจัง และเข้าใจโลกจากจุดยืนของพวกเขา โดยมีรากฐานจากแนวคิดทางทฤษฎีที่จะช่วยในการอธิบายปรากฏการณ์ ซึ่งการศึกษาแนวนี้เราต้องตระหนักถึงว่ามนุษย์จะมีความสามารถในการมองสังคมและนิยามความหมายให้กับปรากฏการณ์แตกต่างกันออกไปตามสถานการณ์ทั้งหลายที่เขาได้กำหนด ดังนั้นในการศึกษาโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” ผู้ศึกษาจึงยึดระเบียบวิธีแบบธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการศึกษาและเปิดโอกาสให้ “นักดนตรีเปิดหมวก” ได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด มุมมองการทำงาน ปัญหาที่ได้เผชิญตามสภาพความเป็นจริง และจากนั้นผู้ศึกษาก็จะนำข้อมูลที่ได้มา

วิเคราะห์และค้นหาแบบแผนของปรากฏการณ์เพื่อค้นหาโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” ตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้เป็น “นักดนตรีเปิดหมวก” ที่ทำมาหาเลี้ยงชีพตัวเองหรือครอบครัวด้วยการเล่นดนตรีแบบ “เปิดหมวก” ที่อยู่ในบริเวณกรุงเทพมหานคร เพราะทำให้ผู้ศึกษาสามารถที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลและติดตามกลุ่มตัวอย่างได้อย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลหลักของการศึกษาจะได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (depth interviews) “นักดนตรีเปิดหมวก” ที่ร้องเพลงและเล่นกีตาร์ จำนวน 7 คน

การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง

ในขั้นแรกเลยผู้ศึกษาจะเข้าไปสำรวจสนามก่อน โดยผู้ศึกษาจะเลือกไปตามสถานที่ที่มีผู้คนพลุกพล่าน และเป็นสถานที่ที่คิดว่าจะมี “นักดนตรีเปิดหมวก” เล่นอยู่ เช่น สวนจตุจักร อนุสาวรีย์ชัยฯ ท่าช้าง ท่าพระจันทร์ วงหลัง (ศิริราช) ถนนข้าวสาร รามคำแหง ฯลฯ ซึ่งจากการสำรวจสนามนี้ทำให้ผู้ศึกษาได้ค้นพบว่ามียุทธศาสตร์หรือคนที่มาทำการแสดง “เปิดหมวก” ด้วยจุดประสงค์ที่หลากหลาย คือ

1. “นักดนตรีเปิดหมวก” ที่ทำงานเป็นอาชีพ
2. “นักดนตรีเปิดหมวก” ที่มีอาชีพหลักอยู่แล้ว แต่มา “เปิดหมวก” เพื่อหารายได้เสริม หรืออยากมาเล่นเพื่อพัฒนาฝีมือ
3. “นักดนตรีเปิดหมวก” ที่เคยเล่นดนตรี “เปิดหมวก” เป็นอาชีพแต่ได้เลิกไปแล้ว และยังกลับมา “เปิดหมวก” อีก ถ้ามีเวลาว่าง
4. “นักดนตรีเปิดหมวก” วัยรุ่นหรือเยาวชน ที่มักจะมาแสดงดนตรี “เปิดหมวก” ในช่วงตอนเย็น หรือวันเสาร์-อาทิตย์ ซึ่ง “นักดนตรีเปิดหมวก” เหล่านี้ อาจจะแต่งตัวด้วยชุดธรรมดาหรือชุดนักศึกษา หรือส่วนมากก็จะมีป้ายเขียนบอกว่าเงินที่ได้จะนำไปใช้เพื่อการศึกษา ซึ่ง “นักดนตรีเปิดหมวก” กลุ่มนี้จะมีการเล่นเครื่องดนตรีที่หลากหลายประเภท เช่น กีตาร์ ซิม แซ็กโซโฟน ฯลฯ

5. “เปิดหมวก ค่ายอาสาพัฒนา” เป็นกลุ่มนิสิต-นักศึกษาที่มาเปิดการแสดงแบบ “เปิดหมวก” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินไปทำค่ายอาสาพัฒนา ฯลฯ โดยกลุ่มนี้มักจะใช้ กีตาร์ กล้องรับบริจาค และมีป้ายเขียนว่ามาจากไหน มาทำอะไร

6. “การเดินโต๊ะ” ซึ่งการเล่นดนตรี “เปิดหมวก” ได้พัฒนาไปสู่การเดินเข้าไปหาคนฟัง โดยนักดนตรีจะถามว่าจะฟังเพลงอะไร แล้วก็เล่นตามคำขอ ผู้ฟังก็แล้วแต่จะให้เงิน

ซึ่งในการค้นหากลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลนี้ ผู้ศึกษาต้องการ “นักดนตรีเปิดหมวก” ที่เล่นดนตรี “เปิดหมวก” เป็นอาชีพ โดยผู้ศึกษาได้เริ่มจากการเข้าไปสังเกต และจากนั้นก็ขอความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างเหล่านั้น เนื่องจากการศึกษา “นักดนตรีเปิดหมวก” มี “นักดนตรีเปิดหมวก” จำนวน 3 คน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเดิมที่ผู้ศึกษาเคยเก็บข้อมูลมาเมื่อ 2 ปีที่แล้ว ส่วน “นักดนตรีเปิดหมวก” จำนวน 1 คน ได้จากการแนะนำจากเพื่อน และมี “นักดนตรีเปิดหมวก” จำนวน 2 คนได้จากการ Snowball Technique และ “นักดนตรีเปิดหมวก” อีก 1 คนได้จากการค้นหาของผู้ศึกษาเอง ซึ่งรายละเอียดในการค้นหาจะมีดังต่อไปนี้

1. การค้นหากลุ่มตัวอย่างเดิม เนื่องจากผู้ศึกษาเคยศึกษาเรื่อง “นักดนตรีเปิดหมวก” มาเมื่อ 2 ปีที่แล้ว และเคยเก็บข้อมูลมาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 5 คน ผู้ศึกษาคิดว่าน่าจะมีความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้มากกว่า ผู้ศึกษาจึงกลับไปค้นหาตามแหล่งที่พวกเขา มักจะไปเล่นดนตรีประจำ ซึ่งจากกลุ่มตัวอย่างเก่าทั้ง 5 คนที่ผู้ศึกษาได้ไปตามหาทั้งจากที่ทำข้างมานุญครอง จตุจักร สยามสแควร์ และท่าราชวรดิษฐ์ ปรากฏว่าเหลือกลุ่มตัวอย่างที่พอจะคุยได้แค่ 3 คน เพราะกลุ่มตัวอย่าง 1 คนได้เสียชีวิตไปแล้ว ส่วนอีก 1 คนย้ายภูมิลำเนาไปอยู่ที่อื่น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างคนแรก ยังเล่นอยู่ที่ท่าช้าง โดยผู้ศึกษาเฝ้าอยู่หลายวันถึงจะพบ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างคนนี้ก็ยังจำผู้ศึกษาได้ และยินดีที่จะให้ความร่วมมือกับผู้ศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ส่วนกลุ่มตัวอย่างคนที่สองนี้ ปกติจะเล่นอยู่ตรงท่าราชวรดิษฐ์ ผู้ศึกษาได้ไปหาอยู่หลายวันแต่ไม่พบ เลยคิดว่าคงจะไม่เจอแล้ว แต่บังเอิญว่าไปเดินสวนกันที่สวนจตุจักร ผู้ศึกษาเลยเข้าไปทักทาย และกลุ่มตัวอย่างก็จำผู้ศึกษาได้ และยินดีที่จะให้ความร่วมมือกับผู้ศึกษาอีกครั้ง ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ 3 เล่นอยู่ที่มานุญครอง ผู้ศึกษาได้เข้าไปหาอยู่หลายรอบก็คิดว่าคงจะไม่เจอกัน ก็เลยเข้าไปถามกับป้าที่เป็นพนักงานทำความสะอาดของห้าง ซึ่งป้าก็บอกผู้ศึกษาว่าส่วนมากจะมาตอน 2 ทุ่มแล้ว เพราะถ้ามาช่วงเย็นจะเล่นไม่ได้เทศกิจไม่ให้เล่น ดังนั้น ผู้ศึกษาเลยไปเฝ้าใหม่ และก็โชคดีที่ได้เจอกัน และกลุ่มตัวอย่างก็ยินดีให้ความร่วมมือกับผู้ศึกษาอีกเช่นเคย

2. การค้นหากลุ่มตัวอย่างโดยการแนะนำจากเพื่อน กลุ่มตัวอย่างที่ 4 นี้ ผู้ศึกษาได้มาจากการแนะนำจากเพื่อน ซึ่งเคยได้ทำกิจกรรมร่วมกันกับกลุ่มตัวอย่างที่ 4 เพื่อนเลยให้เบอร์โทรศัพท์มา และผู้ศึกษาก็โทรไปติดต่อเอง และผู้ศึกษาก็ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างดี

3. การค้นหากลุ่มตัวอย่างโดยใช้ Snowball Technique ซึ่งเทคนิคนี้มีลักษณะ 1) เมื่อสังเกตและสัมภาษณ์กับบุคคลหนึ่งที่มีคุณสมบัติตรงตามที่ต้องการจะศึกษาแล้ว ก็ขอให้บุคคลนี้ระบุถึงกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ 2) ศึกษาบุคคลที่ถูกระบุจากบุคคลแรกและบุคคลที่ถูกระบุถึงจะแนะนำบุคคลอื่นๆ ต่อๆ ไป ซึ่งหลังจากที่ผู้ศึกษาได้สังเกต สัมภาษณ์ และคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างที่ 2 แล้วผู้ศึกษาจึงขอให้กลุ่มตัวอย่างที่ 2 ช่วยแนะนำกลุ่มตัวอย่างคนอื่นๆ ให้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ 2 นี้ ก็ได้แนะนำกลุ่มตัวอย่างที่ 5 ให้ และกลุ่มตัวอย่างที่ 5 ก็ได้แนะนำกลุ่มตัวอย่างที่ 6 ให้กับผู้ศึกษา ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งสองคนนี้ก็ยินดีให้ความร่วมมือกับผู้ศึกษาเป็นอย่างดี

4. การค้นหากลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มหาตามย่านใหญ่ๆ ผู้ศึกษายังขาดกลุ่มตัวอย่างอีก 1 คน ซึ่งผู้ศึกษาจึงใช้วิธีการสุ่มเดินหาตามชุมชนใหญ่ๆ ที่มีผู้คนพลุกพล่าน ไม่ว่าจะเป็นตามป้ายรถเมล์ที่ท่าช้าง ท่าพระจันทร์ ท่าวังหลัง สวนจตุจักร อนุสาวรีย์ชัยฯ รามคำแหง ฯลฯ สรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่ 7 ผู้วิจัยได้จากที่อนุสาวรีย์ชัยฯ ซึ่งผู้ศึกษาได้เข้าไปพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มตัวอย่างนี้ก็ยินดีให้ความร่วมมือกับผู้ศึกษาอีกเช่นกัน

การค้นหากลุ่มตัวอย่างนี้ ผู้ศึกษาได้เจออุปสรรคต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการปฏิเสธที่จะให้ข้อมูล จนทำให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้สึกท้อใจ แต่ก็ต้องคิดว่าถ้าไม่ได้คนนี้ก็ยังมีคนอื่น ๆ อีกหรือบางกรณีมีการนัดสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างแล้วกลุ่มตัวอย่างจะไม่ได้มาตามที่ได้นัดหมายไว้เพราะติดธุระ ซึ่งในการนัดสัมภาษณ์แต่ละครั้งนั้นถ้ากลุ่มตัวอย่างไม่ได้มาตามเวลาที่นัดหมายจะทำให้ผู้ศึกษาเสียเวลาไปหนึ่งวันเต็มๆ ซึ่งผู้ศึกษาก็เคยเจอกรณีนี้ถึง 2 วัน หรืออย่างการตระเวนไปหาตามสถานที่ต่างๆ ที่คาดว่าจะมี “นักดนตรีเปิดหมวก” เล่นอยู่ เมื่อผู้ศึกษารู้ว่าอาจจะ มี “นักดนตรีเปิดหมวก” เล่นอยู่ตามสถานที่เหล่านั้น ถ้าผู้ศึกษาไปผิดเวลาจากที่เขาเคยเล่น ผู้ศึกษาก็จะไม่ได้เจอ “นักดนตรีเปิดหมวก” เหล่านี้เลย เพราะบางคนก็อาจจะมาเล่นตามเวลาที่กำหนดหรือบางคนก็อาจจะเปลี่ยนสถานที่เล่น ซึ่งขึ้นอยู่กับอารมณ์ของพวกเขา เมื่อผู้ศึกษาไปแล้วไม่เจอ ก็ต้องผิดหวังกลับมา หรืออย่างบางที่เจอ “นักดนตรีเปิดหมวก” แต่พอไปคุยด้วยแล้วกลับมีคุณสมบัติไม่ตรงตามกลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา ผู้ศึกษาก็รู้สึกเสียดาย หรือบางที่คุยกับ “นักดนตรีเปิดหมวก” แล้วเข้าไปไม่ถึงตัวเขาผู้ศึกษาพยายามจะคุยอย่างไรก็คุยกันไม่รู้เรื่องก็เลยต้องเลิกคุยและอุปสรรคที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ อากาศ เพราะถ้าวันไหนฝนตก แนนอนว่าผู้ศึกษาจะไม่

ออกไปหากกลุ่มตัวอย่าง เพราะคงยากที่จะเจอกัน หรืออย่างวันไหนอากาศร้อนก็ต้องทน ยิ่งงี้ก็ต้องคิดเสียว่าเมื่อ “นักดนตรีเปิดหมวก” ทร้อนได้ผู้ศึกษาก็ต้องทนได้เช่นกัน แต่อุปสรรคต่างๆ ที่ผู้ศึกษาได้เผชิญนี้ก็ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี และผู้ศึกษาก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีกับกลุ่มตัวอย่างทุกคน

เมื่อผ่านขั้นตอนของการค้นหากลุ่มตัวอย่างแล้ว สรุปได้ว่า ผู้ศึกษาได้รับความร่วมมือจาก “นักดนตรีเปิดหมวก” ที่มาร่วมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 7 คน ซึ่งมีคุณสมบัติคือ ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเล่นดนตรี “เปิดหมวก” โดยทั้งหมดเล่นกีตาร์และร้องเพลงไปด้วย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาจะเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้ศึกษาจะใช้วิธีการสวมรับบทบาท “ผู้ฟัง” เพื่อธำรงความเป็นธรรมชาติของสถานการณ์ โดยการนั่งฟัง หรือฟัง “นักดนตรีเปิดหมวก” เล่นอยู่สักพักหลังจากนั้นก็เดินเอาเงินไปวางในกล่องแล้วจึงขอเพลง ซึ่ง “นักดนตรีเปิดหมวก” ก็จะเล่นเพลงตามที่เราขอ แล้วจากนั้นผู้ศึกษาก็จะมานั่งสังเกตการณ์ต่างๆ ไป เช่น จะดูท่าทางการร้อง เพลงที่ร้อง ความรู้สึกในการร้องเพลง สีหน้าท่าทาง เมื่อมีคนมาให้เงินแล้วจะทำอย่างไร ฯลฯ เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นข้อมูลในการถามคำถาม หลังจากช่วงที่ “นักดนตรีเปิดหมวก” พัก ผู้ศึกษาก็จะเข้าไปสนทนากับ “นักดนตรีเปิดหมวก” เล็กๆ น้อยๆ หลังจากที่ “นักดนตรีเปิดหมวก” เล่นเสร็จถ้ามีเวลาก็จะได้คุยกันแต่ถ้าวันนั้นติดธุระหรือยังไม่สะดวกก็จะมีนัดคุยกันวันอื่น ซึ่งประเด็นสัมภาษณ์ในช่วงแรกก็จะเกี่ยวข้องกับภูมิหลังหรือประวัติชีวิตต่างๆ ไป ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะถูกใช้เป็นภูมิหลังเพื่อขึ้นำประเด็นต่อไป จากนั้นก็จะเริ่มสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (depth interview) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งมาตรฐาน (semi-standardized interview) โดยกำหนดคำถามพื้นฐานเกี่ยวกับประเด็นคำถามหลักของการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งในแต่ละประเด็นผู้ศึกษาได้กำหนดไว้ล่วงหน้าอยู่แล้ว ซึ่งจะนำไปตามกับกลุ่มตัวอย่างทุกๆ คนเหมือนกันหมด และเมื่อกลุ่มตัวอย่างตอบคำถามแล้วเกิดมีประเด็นใหม่ๆ ที่น่าสนใจ ผู้ศึกษาก็จะถามเจาะลึกลงไป ในการสัมภาษณ์จะใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงครึ่ง หรือมากกว่านั้น ซึ่งในการสัมภาษณ์นั้นได้ใช้วิธีการบันทึกเทป ซึ่งผู้ศึกษาได้สังเกตว่ากลุ่มตัวอย่างทุกคนไม่กลัวและไม่เขินอายเลยในขณะที่ให้ข้อมูล ทำให้ผู้ศึกษาและกลุ่มตัวอย่างพูดคุยกันอย่างเป็นธรรมชาติและได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

เมื่อผู้ศึกษาถอดเทปสนทนาระหว่างผู้ศึกษากับกลุ่มตัวอย่างแล้ว ถ้ายังมีประเด็นที่น่าสนใจ ผู้ศึกษาก็จะจดไว้ และเมื่อได้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างครบทุกคนแล้ว ผู้ศึกษาก็จะนำ

ข้อมูลมาเปรียบเทียบกันแล้วประเด็นไหนที่น่าสนใจแต่ยังไม่ได้รับคำตอบ ผู้ศึกษาก็จะกลับไป หากกลุ่มตัวอย่างอีกครั้งเพื่อพูดคุยในประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งคราวนี้จะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง

อุปสรรคที่ผู้ศึกษาเจอในขณะสัมภาษณ์ก็คือ เวลาสัมภาษณ์จะมีเสียงรถ แตรรถ ที่วิ่งสัญจรบนถนนอยู่ตลอดเวลา เพราะส่วนใหญ่สถานที่พูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างนั้นมักจะเป็นตามป้ายรถเมล์ ริมฟุตบาท แรกๆ ก็อาจจะเป็นอุปสรรคบ้างในเวลาคุย ฟังกันไม่ค่อยรู้เรื่อง แต่พอลงสนามไปได้สักระยะหนึ่ง ผู้ศึกษาก็เริ่มชินต่อเสียงรบกวนนี้ได้บ้าง หรืออย่างในช่วงแรกๆ นั้น ในการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาจะเขียนคำถามใส่กระดาษแล้วไปนั่งถามกลุ่มตัวอย่าง พอกลุ่มตัวอย่างเห็นก็จะชอบชะโงกหน้ามามองว่าเป็นกระดาษอะไร เขียนอะไรไว้ ผู้ศึกษาก็เลยรู้สึกว่ามันไม่เป็นธรรมชาติ ทำให้ผู้ศึกษาต้องเปลี่ยนวิธีใหม่โดยการท่องจำคำถามไว้เลยแล้วถามออกมาสดๆ แบบไม่ต้องดูกระดาษ ซึ่งก็รู้สึกว่ามันลื่นไหลไปได้มากกว่าเดิม

การวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลตามระเบียบวิธีการศึกษาแบบธรรมชาติ จะต้องผสมกลมกลืนกันระหว่างแหล่งข้อมูล วิธีการ ทักษะภาพเชิงทฤษฎี และผู้สังเกตที่หลากหลายเข้าด้วยกัน ในการรวบรวม พินิจศึกษา และวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างการเก็บรวบรวมข้อมูลจะดำเนินการไปควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูล และในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ “วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา” (inductive content analysis) อย่างง่ายเป็นหลัก (Berg 1968:164) และผลการวิเคราะห์ข้อมูลจะแสดงออกมาใน 2 มิติ คือ การสะท้อนให้เห็นแบบแผนหรือจุดร่วมของปรากฏการณ์ควบคู่ไปกับการสะท้อนให้เห็นความหลากหลายของกรณีศึกษาอันเป็นเป้าหมายหลักของการวิเคราะห์แนวสังคมนิยมเชิงการตีความ (interpretive sociology)

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ศึกษาจะเริ่มจาก เมื่อเก็บข้อมูลมา แล้วผู้ศึกษาก็จะวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ แล้วสรุปคร่าวๆ ผลการวิเคราะห์จะเป็นตัวชี้ประเด็นให้ผู้ศึกษาต้องไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม จากนั้นเมื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมแล้วผู้ศึกษาก็จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งเพื่อหาข้อสรุปของการศึกษา และสุดท้ายก็จะมาจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของข้อมูลและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจโลกของ “นักดนตรีเปิดหมวก” แล้วถึงสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นครั้งสุดท้าย